

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การนำเสนอสรุปผลการวิจัยในบทที่ 5 สามารถแบ่งหัวข้อการเสนอออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผลการวิจัย
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดการปัญหาคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนววิเคราะห์สถานการณ์ และการวิจัยเชิงบุกเบิก (Exploratory Research) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเกิดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าได้รวมทั้งสิ้น 4 ปัจจัยหลัก ได้แก่

1. ปัจจัยด้านการบุกรุกทำลายป่า พบว่ามีผลต่อปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าเนื่องจากสภาพพื้นที่เดิมของตำบลพวามีลักษณะเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ที่เรียกว่า"ไกลปืนเที่ยง"ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย อีกทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามากมายหลายชนิดอันได้แก่ ช้างป่า เป็นต้น แต่เดิมผู้คนที่อยู่อาศัยบริเวณนี้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสัตว์ป่าแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ขณะที่ในบางโอกาสชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็มีการพึ่งพาพลังการผลิตจากช้างป่า เช่น การใช้ช้างชักลากซุง เป็นต้น ต่อมาปี พ.ศ. 2531 เมื่อทางราชการได้จัดทำงบประมาณสำหรับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น เป็นเหตุสำคัญทำให้การไปมาหาสู่ของชาวบ้านในชุมชนพวาเดิมกับสังคมภายนอกสามารถทำได้ง่ายขึ้น ในการนี้มีผลทำให้เกิดการอพยพของประชาชนต่างถิ่นเข้ามาจับจองที่ดินทำกิน พร้อมกับการตัดไม้

ทำลายป่าเพื่อปลูกพืชเลื่อนลอยไปในเวลาเดียวกัน อันเป็นสาเหตุสำคัญทำให้พฤติการณ์ดังกล่าวนั้น เป็นการบ่อนทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารทางธรรมชาติของช้างไปด้วย

2. ปัจจัยด้านการขยายตัวของถนน พบว่ามีผลต่อปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าเนื่องจากเป็นผลพวงที่มีผลสืบเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรภายในพื้นที่ตำบลพวา ประกอบกับนโยบายการกระจายอำนาจการปกครองลงสู่ท้องถิ่น รวมถึงการยกฐานะจากชุมชนพวาที่เคยอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอท่าใหม่ มาเป็นหน่วยงานระดับตำบลที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกิ่งอำเภอแก่งหางแมว ทั้งนี้ยังรวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงอันเกี่ยวกับกฎหมายการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีผลทำให้สุขาภิบาล หรือสภาชุมชนของตำบล ต้องปรับตัวเพื่อยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลพวาในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งต่อมาก็เกิดการพัฒนาอีกระดับกล่าวคือในปี พ.ศ. 2555 ที่กระทรวงมหาดไทยมีประกาศให้องค์การบริหารส่วนตำบลพวา ยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลพวา ซึ่งการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลนี้เอง ยังผลทำให้เทศบาลตำบลพวามีสถานะเป็นนิติบุคคล และในเชิงกฎหมายสามารถกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่เป็นของตนเองได้สะดวกยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการก่อสร้างสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ดังนั้นหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงจากองค์การบริหารส่วนตำบลไปเป็นเทศบาล ที่ผู้บริหารเทศบาลต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในพื้นที่โดยตรง มีผลทำให้ตำบลพวามีการก่อสร้างถนนหนทางและอื่น ๆ อย่างเต็มพื้นที่ ซึ่งในการก่อสร้างต่อเติมถนนที่มีทั้งการก่อสร้างถนนสายใหม่ ๆ รวมถึงการก่อสร้างถนนที่เป็นธรรมชาติอยู่เดิมแล้ว บางเส้นทางทำให้สูญเสียสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทำลายเส้นทางเดินหากินของช้างป่า อันมีผลสำคัญทำให้ช้างป่าต้องออกมาเร่รอน และสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชีวิต และทรัพย์สินของชาวบ้านโดยทั่วไป

3. ปัจจัยด้านการเพิ่มจำนวนช้างป่า พบว่ามีผลต่อปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าเนื่องจากปัจจัยด้านการเพิ่มจำนวนของช้างป่ามีผลมาจากการรณรงค์เรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ช้างไทยของมูลนิธิต่าง ๆ เช่น มูลนิธิเพื่อนช้าง เป็นต้น รวมถึงการประกาศใช้พระราชบัญญัติเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขการทารุณกรรมสัตว์ ทั้งนี้ยังรวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกเกี่ยวกับเรื่องคุณูปการของช้างที่มีมาแต่โบราณ ในสมัยที่พระมหากษัตริย์ใช้ช้างในการทำศึกสงคราม เป็นต้น ทั้งนี้ยังรวมไปถึงผลของพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยการเลี้ยงและการครอบครองช้าง จึงเป็นสาเหตุทำให้ช้างที่อยู่ในป่าบางส่วนถูกสันนิษฐานว่าเป็นช้างที่ถูกปล่อยออกจากฟาร์มเลี้ยงสู่พื้นป่า ดังนั้นในผลการศึกษาคั้งนี้จึงสามารถสรุปประเด็นเกี่ยวกับการเพิ่มจำนวนของช้างป่าออกได้ประมาณ 3 แนวทาง ได้แก่ การเพิ่มปริมาณโดยการอนุรักษ์ การเพิ่มปริมาณโดยการปล่อยช้างบ้านสู่ป่า และการเพิ่มปริมาณจากการขยายพันธุ์ของช้างตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติที่ว่าเมื่อที่ใดมีช้างมาก ขณะที่มีแหล่งอาหารไม่เพียงพอช้างจึงจำเป็นต้องเดินทางเร่รอนเพื่อหาแหล่งอาหารใหม่ในการประทังชีวิต

4. ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ พบว่ามีผลต่อปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า เนื่องจาก สภาพภูมิอากาศโดยรวมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมีผลทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่ดี พื้นที่ในการเพาะปลูกก็จำเป็นต้องมีสภาพเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งนี้ยังรวมถึงสภาพของอากาศที่ร้อนอบอ้าวอันส่งผลทำให้ช้างมีพฤติกรรมที่หงุดหงิดและเกิดความดุร้ายง่าย ในแง่ของการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงด้านภูมิอากาศนั้นสามารถนำมาอธิบายสรุปเพื่อวิเคราะห์ปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวาใต้ 2 กรณี ได้แก่ กรณีที่หนึ่ง สภาพการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศมีผลทำให้แหล่งความมั่นคงทางอาหารทั้งที่เป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติ และแหล่งอาหารที่มนุษย์สร้างขึ้นลดน้อยถอยลงเมื่อเทียบกับปริมาณการบริโภค กรณีที่สอง การศึกษาถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศที่เห็นได้จากการศึกษาปัญหาโลกร้อนหรือสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลทำให้มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่น ช้างป่า เกิดความหงุดหงิดได้ง่าย กรณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญประการหนึ่ง อันเป็นสาเหตุทำให้ช้างป่าเดินทางออกจากป่าเข้าสู่ชุมชนพวา และก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในหลายครั้ง

ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาครั้งนี้มีข้อค้นพบจากงานวิจัยที่สามารถสรุปเป็นแนวทางในการจัดการปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ที่เป็นข้อเสนอในแง่ของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ กล่าวคือระดับที่หนึ่ง แนวทางการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และแนวทางที่สอง แนวทางการแก้ไขปัญหาระยะยาว ดังนี้

1. ในการเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาของช้างป่าแบบเฉพาะหน้านั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะสามารถทำให้การดำเนินการในระดับต่าง ๆ บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้เพราะจังหวัดถือได้ว่าเป็นหน่วยบังคับบัญชาสูงสุดของระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องในเชิงการแก้ไขในภาพรวม โดยมีแนวทางดังต่อไปนี้ 1) การสร้างแนวรั้วรังผึ้ง 2) การสร้างแนวรั้วสติงกันช้าง 3) การขุดคูกันช้าง 4) แนวทางการแก้ไขปัญหาการพิจารณาสร้างกฎระเบียบเพื่อพิจารณาการจ่ายค่าชดเชยแก่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาช้างป่า

2. ข้อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าระยะยาว สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ผู้วิจัยได้รับจากการศึกษาและเห็นว่าเป็นข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาปัญหาในระยะยาวรวม 7 ประการ ดังนี้ 1) ควรมีการศึกษาเพื่อพิจารณาความสามารถในการรองรับจำนวนช้างป่าที่มีความเหมาะสมในพื้นที่แต่ละแห่ง เช่น พื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น 2) ควรมีการวางแผนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในที่ดิน รวมถึงการจัดทำเป็นข้อมูลและเสนอแนะต่อประชาชนในพื้นที่โดยมีเทศบาลตำบลพวาเป็นเจ้าภาพ 3) ควรมีการศึกษาถึงการ

ถ่ายเทพระชากรข้างระหว่างพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกัน พร้อมมีการประสานให้พื้นที่แต่ละแห่งมีแนวเชื่อมต่อที่เหมาะสมระหว่างพื้นที่กลุ่มป่าต่าง ๆ 4) ควรมีการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายข้างป่าจากพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่นไปสู่พื้นที่อื่น ๆ อย่างเหมาะสม 5) ควรมีการศึกษาการเคลื่อนย้ายประชากรข้างที่จำเป็นต้องข้ามระหว่างกลุ่มป่าโดยมีการสร้างโครงการทั้งระยะสั้นและระยะยาวรองรับ ภายใต้การกำหนดภาระหน้าที่ งบประมาณและระยะเวลาการดำเนินงาน 6) การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนเพื่อสร้างพื้นฐานการรับรู้และความเข้าใจที่ตรงกันทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาชนและสื่อสารมวลชน และ 7) การจัดตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การทำงานแก้ไขปัญหาระหว่างคนกับข้างป่าเกิดความสมดุลและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยและวิเคราะห์เรื่องการจัดการปัญหาคนกับข้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายกับแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

จากการมีข้อค้นพบว่ามีการก่อรูปของปัญหาขึ้นจากกระบวนการผลิตในเชิงเศรษฐกิจชุมชน ที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับความเจริญเติบโตของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเริ่มจากการผลิตเพื่อมีไว้กินใช้ในครัวเรือน ขณะที่หากมีสินค้าขึ้นเหลือก็นำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นเหมือนนโยบายของภาครัฐในการสร้างความเจริญด้านสาธารณสุขไปภาคสาธารณสุขการมาสู่ชุมชน และเมื่อแนวคิดทุนนิยมผนวกกับอุดมการณ์แบบวัตถุนิยมมีอิทธิพลก้าวเข้าสู่ชุมชน ทำให้วัฒนธรรมการผลิตแต่เดิมของชุมชนพวาถูกกลืนกินจนสูญหายไป ในที่สุดกลายเป็นรูปแบบทางเศรษฐกิจในมิติของการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบโดยภาพรวม โดยผลกระทบดังกล่าวมีผลทั้งผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ยังส่งผลกระทบรวมไปถึงการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านและข้างป่าที่อยู่อาศัยในบริเวณดังกล่าวด้วย

จากการศึกษาครั้งนี้มีข้อค้นพบปัจจัยสำคัญรวม 4 ปัจจัย อันได้แก่ ปัจจัยด้านการบุกรุกทำลายป่า ปัจจัยด้านการขยายตัวของถนน ปัจจัยด้านการเพิ่มจำนวนข้างป่าและปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ งานวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของประทีป ลิศกุลรักษ์ (2547 : 28) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องความเห็นของราษฎรต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาข้างป่าของกฤษบุรี โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณป่าสงวนแห่งชาติกฤษบุรีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอกฤษบุรี

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่มีปรากฏการณ์ของงานวิจัยพอสรุปได้ว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมได้รับความเสียหายจากช้างป่าเข้ามาเหยียบย่ำทำลายพืชผลทางการเกษตรเป็นเหตุให้กลุ่มเกษตรกรและชาวบ้านได้รับความเสียหาย วรรณกรรมเรื่องนี้มีข้อค้นพบว่าปัจจัยที่ทำให้ช้างป่าลงมาสร้างปัญหาให้กับราษฎรในพื้นที่มาจากปัจจัยด้านความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความแห้งแล้ง ปริมาณน้ำไม่เพียงพอ ประกอบกับการสูญเสียแหล่งอาหารทางธรรมชาติ จนทำให้ฝูงช้างป่าต้องออกมา覓กินและทำลายพืชสวนของชาวบ้านในที่สุด

จะเห็นได้ว่าผลของการศึกษาเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างไปจากองค์ความรู้เดิมที่มีนักวิชาการท่านอื่น ๆ ได้ทำการศึกษาไว้ ทั้งนี้เนื่องจากผลการศึกษาที่ผ่านมา โดยส่วนใหญ่มักเป็นองค์ความรู้ในแง่ที่เป็นความขัดแย้งทางสังคม เช่น ความขัดแย้งระหว่างคนกับคน เป็นต้น แต่จุดเด่นของงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นความขัดแย้งที่เพิ่มไปจากความรู้ที่มีอยู่เดิมนั้นหมายถึงการเพิ่มความขัดแย้งในเชิงนิเวศ เช่น ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ในการบุกรุกแย่งชิงทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ด้วยเหตุนี้เองผู้วิจัยจึงคิดว่างานวิจัยเรื่องนี้เป็น การสร้างองค์ความรู้ใหม่เมื่อเทียบกับพรมแดนความรู้ที่มีอยู่เดิม

สำหรับแนวทางการจัดการปัญหาหระหว่างคนกับช้างป่า ผลการศึกษานี้เสนอแนวทางไว้ 2 ระดับ ได้แก่ แนวทางการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า อันประกอบด้วยแนวทาง 4 แนวทาง ดังนี้ 1) การสร้างแนวรั้วรั้งฝูง 2) การสร้างแนวรั้วสลึงกั้นช้าง 3) การขุดคูกั้นช้าง 4) แนวทางการแก้ไขปัญหาการพิจารณาสร้างกฎระเบียบเพื่อพิจารณาการจ่ายค่าชดเชยแก่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาช้างป่า กับอีกระดับหนึ่งคือ ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาในระยะยาว เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในแง่ของการนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมทั้งสิ้น 7 ประการ ดังนี้ 1) ควรมีการศึกษาเพื่อพิจารณาความสามารถในการรองรับจำนวนช้างป่าที่มีความเหมาะสมในพื้นที่แต่ละแห่ง เช่น พื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น 2) ควรมีการวางแผนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในที่ดิน รวมถึงการจัดทำเป็นข้อมูลและเสนอแนะต่อประชาชนในพื้นที่ โดยมีเทศบาลตำบลพวาเป็นเจ้าภาพ 3) ควรมีการศึกษาถึงการถ่ายเทประชากรช้างระหว่างพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกัน พร้อมมีการประสานให้พื้นที่แต่ละแห่งมีแนวเชื่อมต่อที่เหมาะสมระหว่างพื้นที่กลุ่มป่าต่าง ๆ 4) ควรมีการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายช้างป่าจากพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่น ไปสู่พื้นที่อื่น ๆ อย่างเหมาะสม 5) ควรมีการศึกษาการเคลื่อนย้ายประชากรช้างที่จำเป็นต้องข้ามระหว่างกลุ่มป่าโดยมีการสร้างโครงการทิ้งระยะสั้นและระยะยาวรองรับ ภายใต้การกำหนดค่างาเรหน้าที งบประมาณ และระยะเวลาในการดำเนินงาน 6) การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนเพื่อสร้างพื้นฐานการรับรู้ และความเข้าใจที่ตรงกัน ทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาชน และสื่อสารมวลชน และ 7) การจัดตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาระหว่างหน่วยงานเกี่ยวข้องเพื่อให้การทำงานในการแก้ไขปัญหาหระหว่างคนกับช้างป่าเกิดความสมดุล และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขที่ผู้วิจัยมีข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ แตกต่างจากการศึกษาของกลุ่มนักวิชาการสมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (2550 : 40) ที่ได้ทำการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ระหว่าง พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2550 ที่มีข้อค้นพบว่ามาตรการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานมีแนวทางการป้องกันช้างป่า 4 รูปแบบ ได้แก่ รั้วพริก รั้วน้ำส้มสายชู รั้วไฟฟ้า และรั้วเส้นลวดธรรมดา ที่ผู้วิจัยเห็นว่าองค์ความรู้ดังกล่าวยังมีจุดอ่อนหลายประการและเมื่อเทียบกับผลการศึกษาของผู้วิจัยในการศึกษาเรื่องการจัดการปัญหาคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี ยังขาดมิติของหลักเมตตาธรรม หลักสันติวิธี หลักการมีส่วนร่วม หลักสิทธิของสัตว์และแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิสัตว์ในเบญจศีล-เบญจธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนา ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าเมื่อพิจารณาผลการศึกษาที่ได้รับจากงานวิจัยเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในแง่มุมมองของการศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เป็นผลการศึกษาที่สร้างองค์ความรู้ใหม่โดยที่ยังไม่เคยมีนักวิชาการท่านใดนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับแง่มุมเหล่านี้ ผลการศึกษานี้จึงเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าที่อาจเกิดขึ้นกับพื้นที่อื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ในเขตจังหวัดภาคตะวันออกได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะที่เป็นนัยในเชิงนโยบายที่สำคัญดังนี้

1. ภาครัฐและภาคเอกชนควรร่วมมือกันระงับ ยับยั้งการบุกรุกทำลายป่า ขณะเดียวกันควรจะสร้างนโยบายในการอนุรักษ์และการปลูกป่าทดแทน ทั้งนี้เพื่อเป็นการคืนสภาพความอุดมสมบูรณ์สู่ธรรมชาติ
2. ในการขยายหรือก่อสร้างถนนหนทาง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการศึกษาถึงผลกระทบที่จะติดตามมาอย่างรอบคอบ ทั้งในแง่ของผลกระทบนิเวศวิทยา ผลกระทบทางสังคม และผลกระทบด้านอื่น ๆ
3. ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปริมาณช้างป่าอย่างถูกต้องครบถ้วน รวมถึงการหาแหล่งที่อยู่ใหม่ให้กับประชากรช้างในกรณีที่พบว่าพื้นที่นั้น ๆ มีการเพิ่มจำนวนของประชากรช้างป่าที่ไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ อีกทั้งยังให้มีความสอดคล้องกับบริบททางสังคม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องการจัดการปัญหาคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินวิจัยหลังจากนี้คือ

1. ควรมีการขยายพื้นที่ทางการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่มีปัญหาเกี่ยวกับช้างป่าอีก ทั้งนี้เพื่อจะได้นำผลการศึกษาที่ได้มาประยุกต์เทียบเคียงว่าปัญหาดังกล่าวแท้จริงแล้วเกิดจากอะไร และจะมีมาตรการแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนได้อย่างไร

2. ควรมีการศึกษาในเชิงปริมาณเพื่อสำรวจความเห็นของกลุ่มประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ และกลุ่มประชาชนในหมู่บ้านที่มีแนวโน้มว่าจะมีโขลงช้างเข้ามาสร้างความเดือดร้อน ว่าแต่ละกลุ่มมีความเห็นในการแก้ไขปัญหา รวมถึงแนวทางในการป้องกันปัญหาอันจะเกิดจากช้างป่านี้ได้อย่างไร ลักษณะเช่นนี้อาจเรียกว่าการศึกษารูปแบบของชุมชนพึ่งตนเองก็ได้